

КОНТРОЛЬНЕ ТЕСТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ВИМІРЮВАННЯ АКАДЕМІЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТА ПРИ ВИВЧЕННІ «ІСТОРИЧНОЇ ГРАМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

Ольга КРИЖАНІВСЬКА (Кіровоград, Україна)

В Україні сьогодні актуальна розробка новітніх технологій навчання.

У статті запропоновано авторське бачення контролю якості знань студентів з історичної граматики української мови при вивченні її за тематичними модулями. Наводяться тести з однієї теми, які можуть бути використані для швидкої та якісної перевірки і підсумкових знань студентів, і на практичних заняттях.

Ключові слова: історична граматика, змістовий модуль, контрольні рівні (відтворення, розрізнення, умінь, інтерпретації).

Contemporary effective technologies of education are developing in Ukraine.

The article presents the author's approach to monitoring the quality of students' knowledge of historical grammar of the Ukrainian language taught by thematic modules. The Tests spread one the theme of Historical Grammar of Ukrainian and it is possible to use them for student knowledge acquisition quick and thorough comprehensive checking on whole year lecturing as well as separate theme.

Key words: historical grammar, thematic module, control level (reproduction, differentiation, skills, interpretation).

Постановка проблеми. Останнє десятиліття примітне суттєвими змінами в царині методик вищої школи. Оскільки змінилося співвідношення аудиторних/самостійних/індивідуальних годин, то не може бути непорушним підхід до читання лекцій, проведення семінарських, практичних та консультаційних занять. Зазнають видозмін і контрольні заходи, які набувають нових форм, виконуються в нових форматах, у тому числі й комп'ютерних.

У викладанні всіх вишівських дисциплін, навіть таких класичних, як мовознавчі історичні, назріла потреба розробки й апробації новітніх технологій навчання, адже їм належить засадниче місце серед навчальних курсів підготовки словесника, бо саме вони формують уміння концентрувати увагу на надскладному матеріалі, розуміння якого неможливе без здатності лінгвістично мислити, уявляти мовні процеси в їхньому розвитку і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки мовних видозмін. Навчальні плани підготовки фахівців за спеціальністю «Українська мова та література» ядерну позицію відводять історичній граматиці української мови, що й зрозуміло, адже тільки історія мови вчить, що «будь-які явища і факти потрібно розглядати на всіх етапах розвитку в їх взаємозв'язках, що дозволяє бачити їх не статично, а в історичній перспективі [1, с.4]. Історія мови не тільки описує минуле й засвідчує сучасне, а й уможливує визначення тенденцій подальшого розвитку мови, її історичних перспектив. Для сучасного фахівця з вищою освітою перспективність мислення – одна з провідних професійних характеристик.

Саме тому в методиці вищої школи все більше уваги приділяють формуванню компетентнісних параметрів фахової досконалості. Особливо важливо це в підготовці майбутніх учителів, які згодом і самі будуть не стільки передавати знання (вони змінні), а навчати мислити. Уміння здобувати нові знання впродовж усього життя повинна сформуватися в молоді роки, а тому змінюється й підхід до підготовки вчительських кадрів: «Суть підготовки педагогічних кадрів полягає не у збагаченні тих, хто навчається, певною кількістю інформації, а в розвитку уміння оперувати інформацією, проєктувати та моделювати свою діяльність» [6]. На сьогодні **проблема** видозміни методичної парадигми підготовки вчительських кадрів є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх 10-15 років не спостережено активного обговорення проблем викладання історичної граматики у вищій школі загалом і в педагогічних навчальних закладах – зокрема. Разом з тим, на наукових конференціях відбуваються обговорення зазначеного питання, що й віддзеркалюють публікації матеріалів цих зібрань [наприклад, 3; 5].

Разом з тим, до теоретико-практичних засад тестування в останні роки звертається досить багато спеціалістів, які працюють в різних галузях освітніх технологій. Правда, філологів серед них небагато, а їхні напрацювання часто відомі лише у власному виші. Найбільш апробованим на теренах України є збірник О.І.Бондаря «Тестові завдання з історичної граматики української мови», який містить понад 250 завдань, що охоплюють усі розділи навчального курсу і можуть використовуватися при поточному й контрольному оцінюванні знань [2].

Мета статті. Пропонована стаття присвячена проблемі контролю якості знань за результатами осягнення студентом навчального матеріалу на прикладі змістового модуля «Історична морфологія». Вибір модуля є довільним, оскільки нас цікавить передусім не певна тема, а форма і структура контрольного заходу по її завершенні. Вирішення такого питання є невеликою частиною формування сучасного освітнього середовища у вищій школі, воно ставиться в контексті «модернізації змісту освіти, створення системи моніторингу її якості» [4, с.1]. Актуальність постановки питань моніторингу якості знань загострилася в останній час, коли частина вчителів у середній школі і викладачів у вищій часто віддають перевагу тільки тестовим за формою контрольним роботам. Не заперечуючи самого факту зручності використання тестів при замірах залишкових знань, уважаємо, що підсумкова контрольна робота повинна носити комплексний характер і за формою, і за очікуваним результатом: вона обов'язково повинна показати не тільки те, що вивчив учень/студент, а й продемонструвати якісні параметри таких знань. Для цього пропонуємо контрольну роботу на чотири рівні такої структури:

Перший рівень – рівень відтворення знань. На ньому пропонуються завдання, які передбачають відтворення вивченого. Це можуть бути дефініції, наведення конкретних фактів за вимогою тощо. Наприклад, *дайте тлумачення поняття «зовнішня граматична аналогія», проілюструйте його прикладом з історії витворення відмінкових закінчень іменників другої відміни.*

Другий рівень – рівень розрізнення контрольних одиниць. Передбачає уміння порівнювати, знаходити спільне й відмінне в контрольних одиницях, вибирати, групувати. Наприклад, *виберіть із групи запропонованих дієслів іменні форми: несучи, читаль есмь, печи, носити, могль, ходити иму.* Вкажіть назву іменної дієслівної форми.

Третій рівень – рівень практичних умінь і навичок фахового рівня. Тут перевіряється здатність студента робити різні види мовних розборів з урахуванням хронології тих чи тих змін, постановки чи зникнення певних мовних явищ тощо. Наприклад, *зробіть морфологічний аналіз усіх слів повнозначних частин мови із речення, поставте слова у певній відмінковій (особовій) формі.*

Четвертий рівень – рівень інтерпретації. Очікується вияв здатності узагальнювати, коментувати ті чи ті зміни, послуговуючись напрацюваннями класичного і сучасного мовознавства. Наприклад, *доведіть або спростуйте думку про те, що шлях уодноманітнення граматичних форм став провідним при перебудові іменникової системи відмінювання. Підкріпіть свої твердження цитуванням думок із авторитетних мовознавчих розвідок, вказавши найвідоміших дослідників становлення системи іменникового відмінювання.*

Наводимо зразок одного з варіантів контрольної роботи, яка структурована чотирма рівнями. Підсумкова контрольна робота зі змістового модулю «Історична морфологія»

Варіант 1

Рівень 1 (відтворення). Дайте відповіді на питання або продовжте речення, наведіть, де це можливо, приклади.

1. Назвіть і проілюструйте прикладами шляхи вдосконалення граматичної системи мови
2. Внутрішня аналогія виявляється в
3. Назвіть усі старі типи відмінювання іменників, до яких уходили іменники жіночого роду:
4. Граматичні ознаки коротких прикметників середнього роду:
5. Займенники 3-ої особи витворилися з
6. Неособові невідмінювані дієслівні форми староукраїнської мови:
7. Відчислівникові прислівники -це
8. Дайте визначення:
  - 8.1. детермінатив –
  - 8.2. атематичні дієслова –
  - 8.3. двоїна

Рівень 2 (розпізнавання)

1. Іменники ВОЛЬ, МЕЪ, ДОМЪ належали до
  - А)* -ѡ- основи;
  - Б)* -ја- основи;
  - В)* -ї- основи;
  - Г)* -s- основи;
  - Д)* -і- основи.
2. Іменники I відміни БУКВА, ЗЕМЛЯ, ПІСНЯ належали до
  - А)* -ѡ- основи;
  - Б)* -ја- основи;
  - В)* -ї- основи;
  - Г)* -s- основи;
  - Д) різних основ.

3. **БРАТА, МЕДОУ, ГОЛОУБИ**- це форми
 А) Р.в.однини;
 Б) Д.в. однини;
 В) Р.М. в, двоїни;
 Г) Н.в. множини;
 Д) різних відмінків.
4. В сучасній українській мові закінчення -у(-ю), -а(-я) в Р.в. одн. ім. чол. р. маємо внаслідок
 А) витворення категорії істот/неістот;
 Б) впливу середнього роду на чол.;
 В) впливу ж.р. на чол.
 Г) важко пояснити;
 Д) змішання колишніх -ǫ- та -й- основ.
- Увага!!! Правильну відповідь на питання 5 формуєте шляхом добору відповідей з банку даних:
- А) *-ǫ-, -jǫ- основи;
 Б) *-а-, -ja- основи;
 В) *-й- основи;
 Г) *-і- основи.
Д) *-ū- основи
 Е) *-s- основи;
 Є) *-t- основи
 Ж) *-п- основи
 3) *-г-основи.
5. II відміна іменників СУЛМ сформувалася зі старих відмін:
6. Знайдіть відповідності:
6.1 .Вказівні займенники	А тоб'ѣ, в'ѣ
6.2.Означально-вказівні(анафористичні)	Б кьждь, самъ, вьсь
6.3 .Означальні	В н'ѣкки, н'ѣчии
6.4.Присвійні	Г нашъ,свои
6.5.Питальні, відносні	Д сикъ, тои , онь
6.6.Заперечні	Е ничьто, никьи
6.7.Неозначені	Є и, љ, ѡ
6.8.Особові	Ж чьто, котрь
7. **МУДРУЄМУ** - це форма
 А) членного стягненого прикметника;
 Б) нечленного прикметника в Р.в. одн.
 В) Н.-К.в. двоїни;
 Г) Д.в. однини чол.роду;
 Д) інша відповідь.
8. За допомогою суфікса -jes- творилися форми вищого ступеня
 А) Н.-З. однини прикметників середнього роду;
 Б) Н.-З.в, однини прикметників чоловічого роду;
 В) Н.-З.в. однини прикметників жіночого роду;
 Г) Н.-З.в. однини прикметників чол. і середнього роду;
 Д) прикметників усіх родів і у всіх відмінках.
9. Числівники відмінювалися
9.1.ДЬВА	А) як іменники на приголосний у множині;
9.2.ТРИЄ	Б) як іменники в двоїні;
9.3.ЧЕТЫРЕ	В) як іменники-і-основ у множині;
9.4. ЄДИНЬ	Г) як вказівні займенники
	Д) за одним типом.
10. Остаточне оформлення числівника як окремої частини мови відбулося

- А) в праслов'янській мові;
 Б) в протоукраїнський період;
 В) в староукраїнський період;
 Г) в середньоукраїнський період;
 Д) триває й досі.
11. Особовими дієслівними формами в староукраїнській мові були
 А) інфінітив;
 Б) перфект;
 В) умовний спосіб;
 Г) дієприкметник;
 Д) аорист.
12. Знайдіть відповідності
12.1. ДАВАЛЫ СУТЬ	А) 1 майбутній; ИМУ ДАВАТИ
	Б) супін;
12.2. ДАВАЛА БЪАХЪ	В) плюсквамперфект;
12.3. ДАВААХЪ	Г) імперфект;
12.4. ДАВАТЬ	Д) перфект.
13. Знайдіть відповідності
13.1. Аорист	А) походить із 1 майбутнього;
13.2. Імперфект	Б) занепав у кінці XII -поч. XIII ст.
13.3. Перфект	В) занепав у XIV ст.
13.4. Плюсквамперфект	Г) перетворився в сучасн. мин. час;
13.5. Форма майбутнього синтетичного	Д) залишився як складена форма
14. Активні нечленні дієприкметники теперішнього і минулого часу в СУЛМ
 А) існують зараз у повному складі;
 Б) частково втрапилися;
 В) повністю втрапилися як окремі лексеми;
 Г) перейшли в розряд дієприслівників;
 Д) перейшли в прикметники.
15. Активні членні дієприкметники теперішнього часу в СУЛМ
 А) існують зараз у повному складі;
 Б) значною мірою втрапилися;
 В) повністю втрапилися як окремі лексеми;
 Г) перейшли в розряд дієприслівників;
 Д) перейшли в прикметники.
16. Знайдіть відповідності
16.1. кѣде	А) відіменниковий
16.2. шкода	Б) відчислівниковий
16.3. двоичи	В) віддієслівний
16.4. дочиста	Г) відзайменниковий
16.5. нехотя	Д) відприкметниковий.

Рівень 3 (умінь та навичок). Виконайте завдання

1. Покажіть шлях витворення таких українських слів:

Мудра (прикм.)

п'ятдесят

ходитиму

2. Поставте давньоукраїнські іменники в заданій відмінковій формі, прокоментуйте витворення сучасних закінчень

Р.в.

Д.в.

ВОЛЬ

ДРУГЪ

СТЕПЪ

3. Надпишіть частиномовну належність, вкажіть старий і новий типи відмінювання іменників, форми дієслів, прикметників, розряди займенників. Виділене слово розберіть морфологічно.

Камо Търъ поскачяше своимъ златымъ шеломомъ посвѣчивая, тамо лежать поганья головы *половецкыя*

Рівень 4 (інтерпретації).

Доведіть або спростуйте думку про те, що давньоукраїнський дієприкметник став джерелом витворення нових дієслівних форм і поповнення інших морфологічних класів слів новими словами.

Разом з тим вважаємо, що залишкові знання під час проведення внутрішньоуніверситетського, акредитаційного тощо контролів можна проводити й у форматі власне-тесту, коли пропонується тільки вибір правильної відповіді чи логічних відповідей. На наш погляд, такі варіанти тестових завдань повинні містити питання, відповіді на які демонструють рівень фахової майстерності майбутнього філолога, тобто його вміння інтерпретувати факти сучасної мови. Зазвичай такі контрольні роботи об'ємні, виконуються впродовж двох годин, оцінюються 100 б. Ми ж наводимо лише фрагмент одного з варіантів, який уможливує порівняння завдань контрольної роботи при вивченні навчальної дисципліни і при перевірці залишкових знань.

МОНІТОРИНГОВА КОНТРОЛЬНА РОБОТА (фрагмент : історична морфологія)

Виберіть найбільш повну або правильну відповідь

1. Причинами морфологічних змін в історії мови є:

- А) уніфікація граматичних форм і диференціація морфологічних значень;
- Б) фонетичні зміни, граматична аналогія, злиття кількох слів в одне, явище морфемного перерозкладу;
- В) внутрішня і зовнішня аналогія;
- Г) перерозклад детермінатива до закінчення в праслов'янській мові;
- Д) дія зовнішніх факторів.

2. На час появи писемних пам'яток система частин мови об'єднувала:

- А) іменник, прикметник, займенник, числівник, дієслово, прислівник, прийменник, сполучник, частку, вигук;
- Б) іменник, прикметник, займенник, дієслово, прислівник, прийменник, сполучник, частку, вигук;
- В) іменник, прикметник, займенник, числівник, дієслово, прислівник, прийменник, сполучник, частку,
- Г) іменник, прикметник, займенник, числівник, дієслово, дієприкметник, супін, прислівник, прийменник, сполучник, частку, вигук;
- Д) іменник, прикметник, займенник, числівник, дієслово, прислівник, прийменник, сполучник, частку, вигук, дієслівну зв'язку.

3. Основним каталізатором змін у системі іменникового відмінювання став розвиток:

- А) лексико-граматичної категорії істот/неістот.;
- Б) граматичної категорії числа;
- В) категорії роду;
- Г) значення речовинності;
- Д) великої групи абстрактних іменників.

4. Зневизначення старих суфіксів іменної основи відносять до

- А) середньоукраїнського періоду;
- Б) праіндоєвропейських часів;

- В) спільнослов'янської мови раннього й середнього періодів;
Г) староукраїнської мови;
Д) часу появи писемних пам'яток.

5. Поява паралельних закінчень у Д.в. одн. ім. чол. р. II відміни викликана:

- А) об'єднанням в одну відміну іменників старих *-о- коротке та *-ї-основ і є виявом зовнішньої аналогії;
Б) впливом М. в. на Д.в. в межах одного типу відмінювання;
В) об'єднанням в одну відміну іменників старих *-о-, *-ї- та *-і-основ;
Г) впливом інших мов;
Д) проникненням старослов'янських форм.

6. Сучасна ІУ відміна іменників є:

- А) об'єднанням новітніх власне українських іменників;
Б) групою нових староукраїнських іменників;
В) залишком колишнього типу відмінювання на приголосний, а саме: *-n-, *-t-;
Г) осколком колишнього типу відмінювання на приголосний *-s-, *-r-;
Д) виокремленням ім. с.р. із II відміни, коли ті набувають суфіксів при відмінюванні.

7. Система особових дієслівних форм в староукраїнський період об'єднувала:

- А) інфінітив, дієприкметник, супін;
Б) теперішній і майбутній час дійсного способу, наказовий спосіб;
В) умовний спосіб та минулий час;
Г) всі дієслова;
Д) дієслова дійсного, наказового й умовного способів.

8. Сучасні родові дієслівні форми історично утворилися з:

- А) активного дієприкметника минулого часу на -ль, -ла, -ло;
Б) від основи інфінітива додаванням суфікса -В(-Л-);
В) складених особових форм перфекта й умовного способу;
Г) з родових форм віддієслівних іменників;
Д) запозичені зі старослов'янської мови.

9. Дієприслівник, як окрема дієслівна категорія, виник у:

- А) праслов'янській мові з дієслова та прислівника;
Б) середньоукраїнській мові з дієслова та прислівника;
В) староукраїнській мові з дієслова та прислівника;
Г) середньоукраїнський період із нечленних активних дієприкметників, хоч початки його формування сягають староукраїнської мови;
Д) наші часи.

10. Повними нестягненими формами прикметників у СУЛМ є:

- А) ад'єктиви чоловічого роду;
Б) форми жіночого роду;
В) ад'єктиви вереднього роду;
Г) форми множини;
Д) усі прикметники.

11. Прочитайте текст, відшукайте в ньому всі дієслівні форми, виконайте тест на відповідність: сучасна форма – її походження.

Психологія художньої творчості початково була розвивалася як галузь медицини (sic!): художня творчість розцінювалася в тодішній європейській культурі, згрубіла кажучи, як явище «хворобливе». ...Цілий сюжет смерті Гриця інтерпретується як «підмінене самогубство»: Гриць випив отруту, яку Маруся була приготувала для себе. В.Агеєва, правда, ще трохи зупинилась була на Українчиній деструкції міфа куртуазного кохання, ...вона полемізує радше з його пізнішою патріархальною адаптацією, не вдаючись до періоджерел.

Перед тим, одначе, знов мушу втрутити одне застереження методологічного характеру. ...Відгуків у пресі обминути увагою аж ніяк не могла. ...Такої казки в українському фольклорі нема. ...Цю паралель було б помічено... (Оксана Забужко)

А) була розвивалася, була приготувала, зупинилась була	1. інфінітив
Б) розцінювалася, випив, (не) могла	2. умовний спосіб
В) кажучи, (не) вдаючись	3. короткий активний дієприкметник
Г) інтерпретується, полемізує	4. плюквамперфект
Д) втрутити, обминути	5. перфект
Е) було б	4. особові форми теперішнього часу

12. У тексті завд. 11 форми іменників *творчости, смерти* є

- А) авторською стилізацією під старовину;
 Б) орфографічною помилкою;
 В) вибором історичної флексії іменників –*і- основ, повернення якої дебатується в мовознавчих колах;
 Г) діалектним явищем;
 Д) запозиченням з польської мови.

13. У тексті завд. 11 слово *міф* має закінчення – а, яке

- А) відповідає нормам сучасної літературної мови;
 Б) не відповідає чинному Правопису;
 В) має паралельні закінчення –А/-У;
 Г) є допустимим.

Безперечно, різні види контрольних тестів потребують неодноразової апробації, що буде сприяти виробленню більш досконалих методик укладання такого типу завдань.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Історична граматики української мови/ [Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П., Слинько І.І.]. – К.: «Вища школа», 1980. – 318 с.
2. Бондар О.І. Тестові завдання з історичної граматики української мови: для студентів філологічного факультету/ О.І.Бондар. – Одеса: «АстроПринт», 2000. – 44 с.
3. Колоїз Ж.В. Роль «Історичної граматики української мови» в підготовці вчителя-словесника/ Ж.В. Колоїз// Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного університету.- Кривий Ріг: КДПУ, 2010. – Випуск 5. – С. 239–249.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи/[під. заг. ред. О.В.Овчарук]. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с. – (Бібліотека освітньої політики).
5. Крижанівська О. Формування лінгвістичних компетенцій на заняттях з історичної граматики української мови/Ольга Крижанівська// Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – Випуск 121 (ч. II). – С. 235 – 238.
6. Тархан Л.З. Компетентнісний підхід до створення професійно-педагогічних програм підготовки інженерів-педагогів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до тексту: <http://vuzlb.com/content/view/293/84/>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Крижанівська – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми історії української мови та методика її викладання.